

מסכת בבא קמא

מבוא למסכת בבא קמא

כבני אדם, החיים זה לצד זה, נוצרים מצבים - לעיתים בלתי נמנעים - של גרימת נזק אחד לשני: בעבודה, ברחוב, בין שכנים, בבית הספר ועוד. כאשר נפגע רכושו של אדם, הוא מצפה שהאחראי לגרימת הנזק יפצה אותו בכסף על הנזק שגרם. לשם כך, התפתחה בכל תרבויות העולם העתיק, מערכת חוקים מסועפת ומפורטת הדנה במצבים השונים שבהם גורמים אנשים נזק זה לזה ובמידת אחריותו של המזיק לשלם פיצויים למי שנגרם לו הנזק. חוקים אלו נועדו למנוע מצב של אנרכיה חברתית ולהשליט סדר וצדק ביחסים הממוניים שבין אדם לחברו. גם ביהדות, כמו בכל תרבות מתקנת מסורת מפותחת של חוקי נזקין שיסודיה בפרשת "משפטים" (ספר שמות, פרקים כא-כג) שבתורה ובמקומות נוספים במקרא. מערכת חוקים זו פותחה מאוד בספרות חז"ל ובספרות ההלכה שבאה אחריה והיא ההולכת ומתעצבת עד לימינו. בלשון חכמים קרויה מערכת חוקים זו "דיני הנזקין".

דיני הנזקין שבמשנה מרכזים בעיקר במסכת בבא קמא. שם המסכת "בבא קמא" הוא קצור שמה המלא של המסכת: "בבא קמא דמסכת נזקין" [שער ראשון של מסכת נזקין]. שלוש המסכתות הראשונות בסדר נזקין – בבא קמא, בבא מציעא [שער אמצעי] ובבא בתרא [שער אחרון] היו למעשה מסכת אחת גדולה – "מסכת נזקין". בשלב מסוים פוצלה המסכת לשלוש 'בבות' [=חלקים; 'בבות' – בארמית משמעותה 'שערים']:

מסכת בבא קמא עוסקת במקרים בהם פעולותיו של אדם או רכושו [שור, למשל] גרמו נזק כספי לרכושו של אדם אחר. הלכות אלו שבמשנה מבוססות על חוקי הנזקין שבתורה המפורטים בספר שמות (פרקים כא-כב), ובמקומות נוספים במקרא.

בפרקים שלפניכם לקט משניות מתוך מסכת בבא קמא שבעזרתן נלמד על חוקי הנזקין שבמשנה והשלכותיהם לימינו.

דיני נזקין - משימת פתיחה

□ לפניכם ארבעה סיפורים. קראו אותם ובצעו את המשימה שבעקבותיהם:

נשיכה קטלנית

דורי - כלבה האהוב של דורית, מוכר בשכונת הנרקיסים ככלב שקט מופנם וטוב לב. ביום שני האחרון, יצא הכלב כמדי יום בחמש שנות חייו האחרונות, לטיול הלילי עם דורית. כשהגיעו השניים לפינת הרחובות הארץ ארז ושיקמה, הבחינה דורית לפתע בחברתה הטובה שני המטיילת במדרכה ממול ולצידה חתולתה הנאמנה מיצי.

"שני, מה העניינים" צעקה דורית ונפנפה לעבר שני בידה. "סבבה" צעקה שני מהעבר השני והתקרבה לעברם יחד עם החתולה. כאשר נעצרה שני ליד דורית, זינק לפתע דורי לעבר החתולה הקטנה, ללא כל התראה מוקדמת, ונשך אותה בצווארה. דורית הבהילה במהירות את מיצי אל המרפאה הווטרינרית הסמוכה שם קבע ד"ר מתתיהו - הווטרינר העירוני את מותה בטרם עת של החתולה.

שופים על העבודה

"אוף, ייקח לנו שבועיים להוריד את כל העשבים המעצבנים האלה" אמר שלומי ספק לעצמו ספק לאחיו - דניאל, שעבד בגינה של משפחת דרוקר, לצידו.

"אין מה לעשות", אמר דניאל, "אנחנו חייבים לסיים את הגינה כדי לקנות את ה mp3 - זוכר?; חסרים לנו רק 100 שקל, יאללה בא נתאמץ עוד קצת ואינשאללה נגמור עד הערב."

"יש לי רעיון מבריק" - צעק לפתע שלומי.

"נו, מה עכשיו?" השיב בחוסר סבלנות דניאל.

"נשרוף!"

"מה?! הפליט בחוסר הבנה מוחלט האח הצעיר.

"כן, כן, נשרוף את הגינה ובתוך כמה שניות אין עשבים."

"אבל משלמים לנו בשביל לנכש את העשבים, לא כדי שנשרוף את הגינה", ענה דניאל בהיסוס.

"משלמים לנו כדי שלא יהיו עשבים!", אמר בפסקנות שלומי.

"מה זה משנה איך העשבים נעלמים...?" הוסיף כשחיוך ממזרי מסתמן בזוויות פיו. "אחר-כך נגרף קצת את האפר והגינה - כמו חדשה. יאללה רוץ להביא מהבית גפרורים".

כעבור שעה קלה חזר דניאל ובידו קופסת גפרורים. שלומי לקח ממנו את הקופסה הוציא גפרור והצית את ערמת הקוצים הקטנה שהספיקו לנכש.

בעודם מתבוננים בסיפוק באש המכלה במהירות את שדה הקוצים הקטן, החלה הרוח להתגבר, ולהפיץ גיצים בוערים לכל עבר. אחד הגיצים פגע במחסן העץ בגינה השכנה. העץ הישן והיבש החל להתלקח במהירות ...

האינסטלטור

"יעקב, סוף סוף הגעת!"

"מה קרה?" שאל יעקב שהופתע מקבלת הפנים הלא צפויה של אישתו, נעמי.

"שוב נסתם הביוב באמבטיה. אני מהבוקר לא יכולה לעשות מקלחת לתינוק, אין כביסות; אפילו בשרותים לא יכולתי להשתמש. אתה חייב לעשות משהו!"

יעקב מיהר לחדר האמבטיה המוצפת, הביט באשתו בחיוך, והכריז חגיגית: "אני יודע איפה הבעיה!"

"מה, שוב פעם הצנרת הדפוקה נסתמה?" שאלה נעמי בדאגה.

"לא, לא זה הרבה יותר פשוט". השיב הבעל המרוצה.

"אני מקווה שאתה לא מתכוון לפרק שוב את כל הריצוף".

"אמרת לי, זה הרבה יותר פשוט" השיב יעקב ורץ אל המחסן להוציא את ערכת פתיחת הסתימות.

"לאן אתה הולך?" שאלה אשתו בעודה ממהרת אחריו.

"למדרכה!" השיב קצרות יעקב

"מה יש במדרכה? שאלה נעמי המופתעת

"הסתימה..." השיב קצרות יעקב ויצא במרוצה החוצה.

יעקב פתח את מכסה בור הביוב שבמדרכה ואכן גילה שהפתח המחבר בין הצינור הבית לביוו השכונתי סתום בניירות ובלכלוך.

"עכשיו צריך לפתוח את ברו המים באמבטיה לבדוק שהעסק עובד", הרהר יעקב לאחר שהצליח לפתוח את הסתימה, וחזר לביתו לבדוק שאכן הסתימה נפתחה. באמבטיה, פגש יעקב את אשתו המאושרת – "וואללה כל הכבוד יעקב, המים זורמים, מגיעה לך נשיקה".

"אויש" פלט יעקב לפתע.

"מה קרה?" שאלה נעמי.

"שכחתי לסגור את המכסה".

בדיקת באותו זמן, נשמעו צעקות מבחוץ – "הבן שלי, הבן שלי!"

יעקב ונעמי רצו החוצה ומאו את שכנתם תמי עומדת חסרת אוניס מול עגלת תינוק שקועה בתוך בור הביוב הפתוח כשתינוקה בן השנה שרוע חסר הכרה על הרצפה...

סוס הפרא

"אבא, אני רוצה בבקשה להראות לתמר את מקסים - סוס הפוני החדש שקנית?"

"לא חמוד, חכה עוד כמה ימים, הסוס עדיין צריך להסתגל אל המקום החדש. אם תרצה, אתה יכול לרכב על טאורה, הסוסה הוותיקה והמנוסה שלנו." השיב אביו.

"בבקשה, אבא, רק סיבוב קצר! את טאורה תמר ראתה מלא פעמים."

"נו, טוב השתכנע האב." "אבל רק לרבע שעה".

"יש!" הריע בשמחה עידו ורץ לחבק את אביו.

עידו המאושר הוציא את סוס הפוני מהמכלאה, והוביל אותו בגאווה ברחובות המושב לעבר ביתה של חברתו תמר.

"תמר, תמר!" קרא עידו בחוסר סבלנות לעבר ביתה של חברתו.

לשמע הקריאות הציצה אמה של תמר מהחלון "מה אתה רוצה, עידו?"

"איפה תמר? אני רוצה להראות לה את סוס הפוני החדש שלנו" השיב עידו

"היא במחסן, אני חושבת שהיא לא יכולה לשמוע אותך מפה."

עידו, חסר הסבלנות, קשר במהירות את הפוני לגדר סמוכה ורץ לקרוא לתמר.

"איפה הסוס?" שאלה תמר, כשהיא נגררת בידה אחרי עידו.

"השארתי אותו פה לפני שלוש דקות." השיב עידו המופתע כשהוא מביא בתדהמה לעבר המקום בו השאיר רק לפני רגעמים מספר את מקסים.

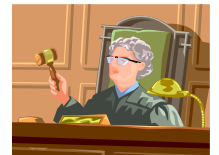
"אני לא מאמין, לאן הוא יכול היה להיעלם הרי קשרתי אותו לגדר!"

"הנה הוא!" פלטה תמר בשמחה, "הוא בגינה של שאולי".

תמר ועידו שעטו לעבר הסוס שאכל בשלווה ובתיאבון מגן הירק המלבלב של משפחת שאולי.

"תראה", קראה תמר, "הפוני חיטל חצי מהירקות בגינה. אני לא רוצה לדמיין מה יעשה לך אבא של שאולי, מהר תעיף את הסוס לפני שיהיה מאוחר מדי..."

בואו נהיה משפטיים...

התמנתם לשופטים בבית משפט השלום והתבקשתם להכריע בוויכוח משפטי שהתפתח בין גיבורי הסיפורים. בחו אחד מארבעת המקרים וקבעו את פסק הדין. לקראת כתיבת פסק הדין חשבו – בין היתר – על הנקודות הבאות:

- מיהו התובע ומי הנתבע בכל אחד מהמקרים?
- מהו הנזק שנגרם?
- כיצד נגרם הנזק?
- מי האחראי לנזק?
- מהו הפיצוי או העונש שתגזרו על האחראי?

דיני הנזיקין במקרא

לפניכם פסוקים מן המקרא העוסקים במקרים שונים שבהם גרם אדם, או רכוש של אדם נזק למישהו אחר. קראו את הפסוקים ובצעו את המשימות שאחריהם. במהלך קריאת הפסוקים תוכלו להיעזר בשאלות המנחות שבצד הטקסט:

וְכִי יִגַּף [ידחף, ינגח] שׁוֹר [של] אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ - וְמַת [השור הננגח]
וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר הַחַי [שנגח]
וְחָצוּ אֶת כֶּסֶפוֹ [חצי יינתן לבעל השור הנוגח וחצי לבעל השור שמת]
וְגַם אֶת [כספי בשר השור] הַמֵּת יַחְצוּן [יחצו לשנים; חצי יינתן לבעל הנוגח וחצי לבעל השדור שמת].

מהו הנזק וכיצד נגרם?
מהו הדין במקרה זה?

אוּ [אולם אם] נֹדַע כִּי שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשׁ [אם השור ידוע כשור שנוטה לנגוח אנשים]
וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעֵלָיו,
שְׁלֹשׁ יִשְׁלַם [בעליו של השור המזיק] שׁוֹר תַּחַת [תמורת] הַשׁוֹר [המת],
וְ[השור] הַמֵּת יִהְיֶה לוֹ [יישאר שלו].

מהו הנזק שנגרם?
מה מאפיין את גורם הנזק במקרה זה לעומת המקרה הקודם?
מהו הדין במקרה זה?

כִּי יִבְעַר אִישׁ [אם ישלח אדם את בהמותיו לרעות ב] שְׂדֵה או כְּרֶם [שאינם שייכים לו]
וְשָׂלַח אֶת בְּעִירָו [והוליך את בהמותיו]
וּבְעִיר [הבהמות אכלו תבואה או פירות] בְּשְׂדֵה אֲחֵר.
מֵיטֵב שְׂדֵהוּ וּמֵיטֵב כְּרָמֹו יִשְׁלַם [הבעלים של העדר המזיק ישלם פיצויי כספי שילקח משדותיו וכרמיו המשובחים ביותר של המזיק].

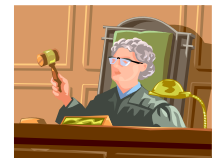
שמות כא לג-לד:

וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר [שהיה מכוסה]
או כִּי יִכְרֶה [יחפור] אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶנוּ,
וְנָפַל שָׂמָה שׁוֹר או חֲמוֹר [ומתו השור או החמור כתוצאה מהנפילה לבור] -
בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם,
כֶּסֶף יִשְׁיב לְבְּעָלָיו [של השור או החמור שמתו]
וְהַמֵּת [גוויית השור או החמור] יִהְיֶה לוֹ [לחופר הבור].

מהו הנזק וכיצד נגרם?
מהו הדין? מהי צורת התשלום?

זות כב, ה

כִּי תֵצֵא אֵשׁ [אם אדם מסויים הבעיר בשדהו אש]
וּמָצְאָה קִצִּים [האש התפשטה בשדה קוצים לעבר שדה אחר]
וְנֶאֱכַל [ונשרף ה] גְּדִישׁ [תבואה שנקצרה] או הַקֶּמֶה [תבואה שעדיין מחוברת לקרקע]
או הַשְּׂדֵה [שנגרם נזק לרכוש שנמצא בשדה]
שְׁלֹשׁ יִשְׁלַם הַמִּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה [מי שהדליק את האש ישלם פיצויים לבעל השדה שניזוק].

1. מיינו את הפסוקים בעזרת הטבלה הבאה:

מהו הזק ופליצד נגרם	הפסוק	מהו הדין
1. שור אחד נגח שור אחר וגרם למותו		
2.		בעליו ל השור המזיק ישלם שור תמורת השור שמת. גוויית השור המת ניתנת לבעל השור המזיק.
3.	כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֵה אוֹ כָרְם וְשָׁלַח אֶת בְּעִירוֹ וּבְעַר בְּשָׂדֵה אֲחֵר. מִיֵּטֵב שָׂדֵהוּ וּמִיֵּטֵב כָּרְמוֹ יִשְׁלַם.	
4.		
5.		

2. כמה חוקים שונים מצאתם?

3. תנו שם משלכם לכל אחד מהחוקים?

4. בתקופת המקרא הייתה מרבית החברה חקלאית ולכן דיני הניזקין מתארים נזקים שהתרחשו על-ידי בהמות או בשדות תבואה וכד'. חזרו לארבעת האירועים שבמשימת הפתיחה המתארים נזקים מימינו ונסו להתאימם לאחד מהחוקים שבמקרא. הסבירו את בחירתכם:

- סיפור א - "נשיכה קטלנית" מתאים לחוק _____
- סיפור ב - "שרופים על העבודה" מתאים לחוק _____
- סיפור ג - "האינסטלטור" מתאים לחוק _____
- סיפור ד - "סוס פרא" מתאים לחוק _____

מסכת בבא קמא פרק ראשון

משנה א - ארבעה אבות (נזיקים)

מבוא

כפי שראינו בפעילות הקודמת, מצויינים בתורה ארבעה סוגים של נזקים: שור [שנוגח אדם או בהמה, אוכל תבואה בשדה אחר או דורס ומשחית יבול בשדה אחר], בור [פתיחה או חפירה של בור מבלי להקפיד על כיסוין] מבעה [שור או בהמה שאוכלת בשדה אחר וגורמת נזק ליבול] ואש [המתפשטת משדה אחד לשדה אחר וגורמת נזק לתבואה או לרכוש]. בלשון המשנה מכונים נזקים אלו "אבות" כלומר עקרונות שעל פיהם מגדירים דברים המזיקים לאיש או לרכוש. המשנה שלפנינו מגדירה את העקרונות של כל אחד מארבעה "אבות נזקים":

1. ארבעה אבות נזיקים: השור והבור והמבעה וההבער.

2. לא הרי השור פהרי המבעה,
3. ולא הרי המבעה פהרי השור.
4. ולא זה וזה, שיש בהן רוח חיים,
5. פהרי האש שאין בו רוח חיים.
6. ולא זה וזה, שדרפן לילך ולהזיק,
7. פהרי הבור שאין דרפן לילך ולהזיק.

8. הצד השוה שבהן, שדרפן להזיק ושמירתן עליך.

9. וכשהזיק, חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

אבות ותולדות

בספרות התלמודית מקובל לכנות עקרונות כלים בביטוי "אבות". כשם שלאבות אנושיים יש בנים כך גם בהלכה יש ל"אבות" "בנים" המכונים "תולדות" (בלשון המקרא תולדות משמעותו צאצאים, בנים). התולדות ("הבנים") של האבות הם נזקים הדומים ל"אבות" באפיים ובתכונותם אך אינם נזכרים בתורה. נציין שתי דוגמאות ל"תולדות": העיקרון של אב הנזיקין "קרן" היא, נזק שנגרם על-ידי השור באמצעות נגיחה. תולדת הקרן תהיה אם-כן נזק שדומה באופיו לנגיחה כמו למשל דחיפה של חפץ על-ידי גוף השור (לאו דווקא באמצעות הקרניים), נשיכה, רביצה על חפצים בכוונה לשברם או בעיטה ברגל בכוונה להזיק. דוגמא נוספת: העיקרון של אב הנזיקין "שן" הוא שהבהמה המזיקה נהנית מפעולת הנזק (אכילת תבואה או פירות), לכן כל נזק שנעשה על ידי בהמה ויש לה תועלת ממנו נקרא שן. למשל, התחככות בקיר כדי להתגרד ואגב כך גרימת נזק לקיר וכד'.

ביאור

1. השור - שנגח אדם או בהמה וגרם לנזק גופני [פצע או הרג אדם] או כספי [פצע או הרג בהמה אחרת]. והבור - פתיחת בור שהיה סתום או חפירה של בור מבלי לכסותו. והמבעה - נזקים כגון אכילה או רמיסת התבואה ברגלי הבהמות, שנגרמים כתוצאה ממרעה. וההבער - מלשון הבערה [של אש]; נזק הנגרם כתוצאה מאש שהתפשטה לשדה אחד וגרמה נזק לפירות, תבואה או רכוש. המשנה מסבירה כעת מדוע מפורטים בתורה ארבעה סוגים שונים של נזקים:
2. לא הרי השור פהרי המבעה - אינו דומה נזקו של השור הגורם נזק בנגיחה לשור הגורם נזק במהלך הרעייה; נזק שנגרם מנגיחה נדיר יחסית ולעומתו, נזקי הרעייה שכיחים יותר.
3. ולא הרי המבעה פהרי השור - ולהיפך, אינו דומה נזק הבהמה במהלך הרעייה לנזק השור הנוגח: בנזקי הרעייה יש רווח לבעל השור מהנאת הבהמה. לעומת זאת, כאשר השור מזיק בנגיחתו אין שום רווח לבעל השור מכך.
4. ולא זה וזה - המבעה והשור. שיש בהן רוח חיים - שנזקיהם נגרמים ממעשיהם של בהמות חיות ופעילות [וניתן היה לומר שמשום כך התורה מחייבת את בעליהם בנזק הנגרם מהם].
5. פהרי האש שאין בו רוח חיים - כמו נזקה של האש שאין בה כח חיים עצמאי.
6. ולא זה וזה - ואין דומים נזקי השור הנוגח, השור הרועה והאש. שדרפן לילך ולהזיק - שהם מזיקים 'הולכים' [גם האש נוטה 'ללכת' ולהתפשט]. פהרי הבור - כמו נזקו של הבור. שראינו דרפן לילך ולהזיק - בור אינו 'הולך', הוא דבר עומד ויציב באדמה. בשל ההבדלים הללו בין הנזקים לא היינו יכולים ללמוד את נזקי הבור משאר הנזקים ולכן יש צורך לפרט גם את דיניו של נזק זה. כעת מסבירה המשנה את הצדדים הדומים בין כל הנזקים:
8. הצד השוה שבהן - הצד הדומה בין כל ארבעת הנזקים, השן, הרגל, האש והבור. שדרפן להזיק - לכל ארבעת הנזקים אפשרות לגרום נזק. ושמירתן עליך - האחריות לשמירה מפני נזק מוטלת על בעלי השור, כורה הבור ומבעיר האש.
9. וכשהזיק - וכאשר נגרם נזק על ידי אחד מאבות הנזקים. חב המזיק לשלם תשלומי

המבעה

השורש ב.ע.ה. בארמית פירושו לחד; המבעה הוא מי ששלח בהמותיו וליחכו [אכלן] תבואה או פירות בשדה אחר. במשנה שלפנינו מצייין הכינוי תאר כללי לנזקי רעייה הכוללים גם רמיסה של התבואה ברגלי הבהמה.

נזק - מתחייב המזיק לשלם פיצויים כספיים למי שנגרם לו הנזק. **בְּמִיטֵב הָאָרֶץ** – אם בוחר המזיק לשלם באמצעות קרקע, הרי שעליו לבחור קרקע משובחת כפיצוי.

שאלות

- מהי משמעות הביטוי "אבות נזקים" (שורה 1)? (היעזרו במבוא למשנה)
- קראו את כל המשנה והשלימו (בלשוונכם) את הטבלה הבאה (היעזרו בביאור המשנה שבעמוד זה):

הַשׁוֹר	הַבּוֹר	הַמִּבְעָה	הַהֶבְעַר
		שור של אדם אחד חדר לשטח חקלאי של השכן ואכל תבואה או עצי פרי, או רמס ברגליו תבואה או פירות.	
			מהו הדבר שמיוחד כל אחד מהנזקים שלא קיים בנזקים האחרים
			מה משותף לכל הנזקים

- מדוע מציינת המשנה את המיוחד והשונה שבכל אחד ארבעת הנזקים (שורות 7-2)?
- מהו ההבדל שבין "אבות הנזקים" לתולדות הנזקים?"
- לפניכם ארבעה איורים המציינים ארבע "תולדות". א. התאימו בין האיורים לבין ארבעת אבות הנזקים שהתולדות שייכים אליהם; רשמו מעל כל איור את אב הנזק המתאים לו. ב. נמקו את בחירתכם.

_____ 1. _____ 2. _____ 3. _____ 4.

קבלן פותח בור ביוב ולא מכסה אותו ונופל מישהו לתוכו

מכסחת דשא אוטומטית שחדרה לגינת השכן והרסה את ערוגות הפרחים (רגל)

מכונית שנכנסה בקיוסק (שור)

חשמלאי שהתרשל בעבודתו וגרם לקצר חשמלי (האש)

!הנזק והמזיק בתשלומין

בשפת ימינו אנו משתמשים במילה "תשלומים" כדי לתאר צורת תשלום שבה משלמים (תמורת קנייה של חפץ או תמורת חוב) את הכסף לא בבת אחת אלא חלקים חלקים ברווחי זמן שונים. ואולם, הוראתה של מילה זו במשנתנו אחרת וכאילו כתוב "והניזק והמזיק בתשלומין של חצי נזק שמשלם שור תם שגח". ראשון "שור תם" (ראו הסדר רמזיה הראה) פוגע בשור אחר. הדיו הוא שרעלנו

משנה ד - תמין ומועדין

המשנה שלפנינו חוזרת לעסוק בפרטים מסויימים הנוגעים לנזקי הקרן, הרגל והשן (שעסקנו בהם באופן כללי במשנה א). המשנה מבחינה בין שני סוגים של בעלי חיים מזיקים: תמים ומועדים. לפנינו פירוט המקרים בהם בעל חיים מזיק נחשב "תם" ומקרים בהם בעל חיים מזיק נחשב "מועד".

איור אלוה:

המחשה של
מזיק תם
לעומת מועד

תמין ומועדין

מונחים המציינים דיני נזקים שני סוגים של בעלי חיים. ה"תמים" (ביחיד "תם"), הם בעלי חיים רגילים, שאין דרכם להזיק ולכן אם הזיקו חייבים בעליהם לשלם רק חצי נזק. לעומת זאת, בעלי חיים מועדים ('מוזהרים') הם בהמות שהזיקו לפחות שלוש פעמים ובעליהם הוזהרו לשמור עליהם שלא יזיקו. אם חזרו בעלי חיים אלו והזיקו בפעם הרביעית, חייבים בעליהם לשלם את מלוא הנזק.

במבוא למסכת, קראנו על דין נזקי השור בתורה שבו נאמר בין היתר:

וכי יגף [ידחף, ינגח] שור [של] איש את שור רעהו [מת] השור הנגח] ומכרו את השור החי [שנגח] וקצו את פסו [חצי לבעל השור הנוגח וחצי לבעל השור שמת] וגם את [כספי בשר השור] הפת יקצו.

או [אולם אם] נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם [בעליו של השור המזיק] שור תחת [תמורת] השור [המת] והפת יקפה לו [וישאר שלו].

חכמים פירשו חוקים אלו כך: במקרה הראשון מדובר בשור 'תמים' שאינו רגיל להזיק ומשום כך, אין לבעליו אחריות מליאה על נזקו. לכן, אם שור זה הזיק בכל-זאת, חייבים בעליו לשלם "חצי נזק" (מחצית מערך הנזק). לעומת זאת, אם השור המזיק ידוע כבעל עבר אלים ("נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם"), ובעליו הוזהרו לשמור עליו שלא יזיק, הריהו נחשב ל"שור מועד" וכלומר לשור

1. חמשה תמין וחמשה מועדין:

2. הבהמה אינה מועדת - לא לגח, ולא לגוף, ולא לשוך, ולא לרביץ, ולא לבעט.

3. השן מועדת לאכל את הראוי לה;

4. הרגל מועדת לשפר בדרך הלוכה;

5. ושור המועד;

6. ושור המזיק ברשות הנזק;

7. והאדם.

8. הזאב והארי והדב והנמר והברדלס והנחש - הרי אלו מועדין.

9. רבי אליעזר אומר: בזמן שהן בני תרבות, אינן מועדין;

10. והנחש מועד לעולם.

11. מה בין תם למועד?

12. אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו,

13. והמועד משלם נזק שלם מן העליה.

ביאור

1. חמשה תמין - [ישנם] חמישה מקרים בהם המזיק נחשב "תם" ומשלם "חצי נזק". וחמשה מועדין - [וישנם] חמישה מקרים שבהם המזיק נחשב ל"מועד" ומשלם "נזק שלם". המשנה מפרטת כעת את חמשת המקרים שבעלי החיים המזיקים נחשבים "תמים":
2. הבהמה אינה מועדת - סתם בהמה (אלא-אם-כן הוכח אחרת), אינה נחשבת ל"מועדית", כלומר אינה נוהגת להזיק בחמישה המצבים הבאים: א. לא לגח - אינה נוהגת לנגוח, סתם ללא סיבה. ב. ולא לגוף - אינה רגילה לדחוף בגופה, ג. ולא לשוך - אינה נושכת. ד. ולא לרביץ - אינה רובצת על חפצים, ה. ולא לבעט - ואינה רגילה לבעוט ברגליה. כעת מצינת המשנה את חמשת המקרים ה"מועדיים":
3. א. השן מועדת לאכל את הראוי לה - בהמה רגילה לאכול כל דבר שמתאים למזון בהמות. ב. הרגל מועדת לשפר בדרך הלוכה - בהמה רגילה לשבור ולהזיק תוך כדי הליכה. ג. ושור המועד - וכן, שור "מועד" (שנגח והזיק שלוש פעמים והוזהרו בעליו), נחשב כמי שרגיל לנגוח, לנגוף, לנשוך, לרבוץ ולבעוט. ד. ושור המזיק ברשות הנזק - גם שור "תם" נחשב כ"מועד" בהמצאו בשטח פרטי שאינו של בעליו. ה. והאדם - אדם שהזיק נחשב בכל מקרה ל"מועד", במידה וגרם נזק לרכוש של אדם אחר.

ישנם בעלי חיים שבשל אופיים האלים נחשבים ל"מועדיים" והם: 8-9. הזאב והארי [אריה] והדב והנמר והברדלס [צ'יטה] והנחש - הרי אלו מועדין. רבי אליעזר אומר: בזמן שהן בני תרבות, אינן מועדין - בניגוד לדיעה הקודמת, סבור רבי אליעזר שאם חיות אלו תורבתו ואולפו שלא להזיק, הם אינם נחשבים מועדיים. 10. והנחש מועד לעולם - בניגוד

שן ורגל

בשונה מהמשנה הקודמת, המכנה נזקים הנגרמים על-ידי בהמה במהלך הרעייה "מבעה", מכנה המשנה שלפנינו נזקים אלו "שן" ו"רגל". השן מציינת נזקים שנגרמים כתוצאה מאכילה של הבהמה והרגל נזקים הנגרמים כתוצאה מרמיסה של יבול חקלאי או חפצים ברגלי הבהמה.

לזאב, אריה, דוב, נמר וברדלס, סבור רבי אליעזר שנחש אינו ניתן לאילוף ולעולם ייחשב "מועד". לאחר שמנתה המשנה את המקרים בהם המזיק נחשב "תם" או "מועד", מסבירה המשנה את ההבדל שבין שני המצבים:

11. מה בין תם למועד? - מה ההבדל בין "תם" שהזיק לבין "מועד" שהזיק?

12. אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו - בעליו של בעלי חיים תמים שהזיקו משלם לנפגע רק חצי משווי הנזק והפיצויים עבור הנזק. תשלום הנזק עצמו, נגבה משווייה של הגוויה של השור המת שהזיק. 13.

והמועד משלם נזק שלם - ושור מועד שהזיק, משלם בעליו את מלוא שוויו הכספי של הנזק. מן העליה - מן המעולות שבקרקעותיו.

שאלות

1. באילו מקרים נחשב שור שהזיק לשור תם (שורה 2)?
2. בשורות 3-7 מציינת המשנה 5 מקרים בהם נחשבים המזיקים למועדים. ציינו מיהם החמישה בעזרת הטבלה הבאה:

מדוע לדעתכם נחשב המזיק למועד?	הסבר המקרה בלשונכם	תיאור המזיק בלשון המשנה	
	בעל חיים האוכל אגב הליכתו נחשב מועד	השן מועדת לאכל את הקראוי לה	1.
		הקגל מועדת לשפר בקרף הלוקה	2.
מכיוון שהזיק כמה פעמים היה בעליו צריך לדעת שהשור מסוכן וצריך שמירה מיוחדת.		שור מועד	3.
		שור המזיק בקשות הנזק	4.
		האדם	5.

3. מדוע לדעתכם, בעלי החיים המוזכרים בשורה 8 נחשבים מועדים בכל מקרה?
 4. לפי רבי אליעזר, באיזה מקרה בעלי חיים אלו ייחשבו תמים (שורה 9)? מדוע?
 5. מה הדין במקרה של תם שהזיק ומה הדין במקרה של מועד שהזיק (שורות 11-13)?
- לפניכם חמש תמונות של בעלי חיים שגרמו נזק. ציינו בכל מקרה האם בעל החיים נחשב למועד. הסבירו את תשובתכם.

עז
אוכלת
פרי
במטע

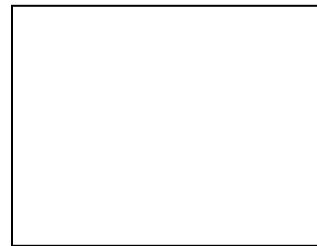
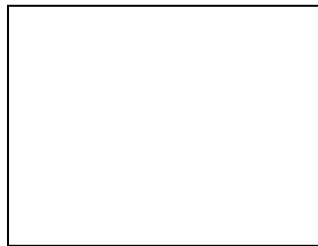
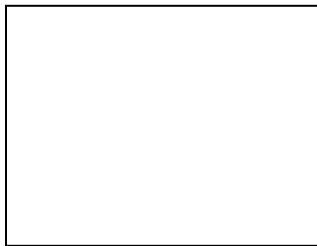
סוס
בועט
במישהו

כלב
מתיישב
על מדף
עם
חפצים
יקרים
ושובר

אדם
ששובר
משהו
בחנות
ואומר
אופס
מצטער

עכבר
אוכל
גבינה

משנה ז - לנזק יש רגלים

מסכת בבא קמא - פרק ח "החובל"

מבוא

בשני הפרקים הקודמים, עסקנו בהיבטים שונים של נזקי ממון, כלומר, נזקים שגורם אדם אחד לרכוש של אדם אחר. בפרק שלפנינו, נעבור לדון בסוג אחר של נזקים – נזקי גוף. המשפט העברי, מחייב את מי שפגע באדם אחר וגרם לו נזק גופני או נפשי לפצות בכסף את הנפגע. מקורו של עיקרון זה בחוק המקראי המופיע בספר שמות פרק כא, פסוקים יח-כה: וְכִי יִכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֹרְגוֹ אוֹ בֹאֲגָרְף, וְלֹא יָמוּת [הנפגע כתוצאה מהמכה אלא] וְנָפַל לְמִשְׁכָּב [נפצע]... שְׁבֵתוֹ יִתֵּן [יפצה את הנפגע על הימים שישב פצוע בבית] וְרָפָא וְרָפָא [וישלם לו הוצאות רפואיות].

[...]

[אם אדם פגע באחד מאבריו, או בגופו של אדם אחר, ישלם] - עֵינַי תַּחַת עֵינָי, שֵׁן תַּחַת שֵׁן, יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל, כּוֹנֵה תַּחַת כּוֹנֵה, פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע, חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה חכמים פירשו פסוקים אלו לא כפשוטם אלא כמשל שמשמעותו פיצוי ממוני: הפוגע בעין חברו יפצה אותו בכסף תמורת העין הפגועה, וכן מי שפוגע בשן או ברגל או פוצע בכל דרך שהיא אבר מאברי גופו של אדם אחר יפצה אותו בכסף על הפגיעה. בספר דברים, פרק כה (פסוקים יא-יב) נזכר חוק נוסף:

כִּי [כאשר] יִנְצוּ [יריבו, יתקוטטו] אֲנָשִׁים יַחְדָּו - אִישׁ וְאֶחָיו, וְקָרְבָה אֶתְהָאָדָה לְהַצִּיל אֶת אִשָּׁה מִיַּד מִכָּהוּ, וְשָׁלַחָה יָדָהּ וְהִחֲזִיקָהּ בְּמַבְשָׁיו [באבר מינו של היריב]; וְקָצַתָהּ [תקצץ, תכרות] אֶת כַּףָּהּ...

גם דין זה התפרש על-ידי חכמים שלא כפשוטו (שיש לכרות את ידה של האשה) אלא כדימוי לחוק המחייב את האשה לשלם לנפגע פיצוי כספי בשל הבושה שגרמה לו במעשיה.

לאור פסוקים אלו, מבחינים חכמי המשנה בחמישה סוגים של פיצויים על נזקי גוף:

1. **נזק** - פיצוי כספי עבור "ירידת הערך" שנגרמה לנפגע כתוצאה מפגיעה באחד מאבריו.
2. **צער** - פיצוי כספי בשל הכאב הפיסי או הנפשי שנגרם לאדם כתוצאה מהמכה.
3. **ריפוי** - פיצוי כנגד ההוצאות הרפואיות (תשלום לרופא, תרופות וכד') הכרוכות בטיפול בפגיעה.
4. **שְׁבֵת** - מאחר וכתוצאה מהפגיעה נאלץ הנפגע לשכב בביתו או בבית החולים ונמנע מלעבוד, מקבל הנפגע פיצוי בשל הפסד שכר העבודה שנגרם לו.
5. **בושת** - פוגע שגרם לנזק גופני באדם אחר בכוונה, מחויב לשלם פיצוי בגין הבושה או נזק נפשי אחר שגרם לנפגע. היקף הפיצוי משתנה בהתאם לזהותו של המבייש וזהותו של המבויש ובהתאם לנסיבות.

בפרק שלפניכם תדון המשנה בפירוט בדינים השונים של נזקי הגוף.

משימת פתיחה

לפניכם מספר איורים. כל אחד מהאיורים קשור לאחד מחמישת הפיצויים של נזקי הגוף שהוזכרו במבוא לפרק. נסו להתאים בין האיורים לבין הנזקים השונים.

<p>פצוע שוכב בבית חולים ברקע טבלת ייאוש למועד שיחרורו מבית החולים רומז לשבת</p>	<p>אדם נשען על קביים חבוש כולו יוצא ממרפאה ומביט בתדהמה בחשבונית מחיר מנופחת עבור טיפולים ותרופות רומז לריפוי</p>	<p>שני רובוטים בחלון ראווה: אחד ללא יד ועליו שלט מחיר 80 ש"ח והשני רובוט מושלם ועליו שלט מחיר 100 ש"ח (רומז לנזק)</p>
--	--	--

<p>איור של ילדה על גג בית הספר, משליכה שקית מים על ילדה אחרת שנמצאת בחצר. השקית פוגעת בילדה פוצעת אותה הילדה הנפגעת נדהמת. ברקע ילדים צוחקים רומז לבושת</p>	<p>איור של "מכונת כאב" אדם מכניס ידו למכונה צועק איי ויוצא שטר של כסף מהמכונה רומז לצער</p>
--	--

משנה א - רב חובל

איור מלווה
חמישה איורים קטנים
הממחישים את
הסיטואציה של כל אחד
מהמונחים: למשל –
תמונה של בובה בחלון
ראווה כשעל כל אחד
מהאברים מוצמד תג
מחיר (ברקע אדם מחזיק
נבוט ולמרגלותיו פצוע
ללא יד...)

כפי שראינו במבוא לפרק, קיימים חמישה סוגים של פיצויים שחייב מי שהיכה ופגע באדם אחר וגרם לו נזק גופני או נפשי. המשנה שלפנינו מפרטת מהם סוגי הפיצויים וכיצד "מתרגמים" לביטוי כספי נזק גופני או נפשי.

1. החובל בַּחֲבִירוֹ,
2. חַיֵּב עָלָיו מְשׁוּם חֲמִשָּׁה דָּבָרִים:
3. בְּנֵזֶק, בְּצַעַר, בְּרַפּוּי, בְּשִׁבְתָּ, וּבְבוֹשָׁתָּ.
4. בְּנֵזֶק פִּיצָד?
5. סָמָא אֶת עֵינוֹ, קָטַע אֶת יָדוֹ, שָׁבַר אֶת רִגְלוֹ -
6. רוֹאֵין אוֹתוֹ כְּאֵלוֹ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בְּשׁוּק,
7. וְשָׁמִין כְּמָה הָיָה יָפָה וְכְמָה הוּא יָפָה.
8. צַעַר?
9. כְּוָאוּ בְּשִׁפּוּד אוֹ בְּמִסְמַר, וְאֶפִּילוֹ עַל צַפְרָנוֹ,
10. מְקוּם שְׁאִינוֹ עוֹשֶׂה חֲבוּרָה -
11. אוֹמְדִין כְּמָה אָדָם פִּיּוּצָא בְּזָה רוּצָה לְטַל לְהִיּוֹת מְצַטְעָר כְּדָ.
12. רַפּוּי?
13. הִכְהוּ - חַיֵּב לְרַפְּאוֹתוֹ;
14. עָלוּ בוֹ צְמָחִים:
15. אִם מְחַמַּת הַמֶּכֶּה - חַיֵּב.
16. שְׁלֵא מְחַמַּת הַמֶּכֶּה - פְּטוּר.
17. חִיְתָה וְנִסְתָּרָה, חִיְתָה וְנִסְתָּרָה -
18. חַיֵּיב לְרַפְּאוֹתוֹ.
19. חִיְתָה כֹּל צָרְכָה - אִינוֹ חַיֵּב לְרַפְּאוֹתוֹ.
20. שִׁבְתָּ?
21. רוֹאֵין אוֹתוֹ כְּאֵלוֹ הוּא שׁוֹמֵר קְשׁוּאֵין,
22. שְׁכַבְרָ נָתַן לוֹ דָּמֵי יָדוֹ וְדָמֵי רִגְלוֹ.
23. בְּשִׁבְתָּ?
24. הַכֹּל לְפִי הַמְּבִישׁ וְהַמְתַּבְּישׁ.
25. הַמְּבִישׁ אֶת הָעָרוֹם, הַמְּבִישׁ אֶת הַסּוּמָא, וְהַמְּבִישׁ אֶת הַיָּשׁוּן -
26. חַיֵּב.
27. וְיָשׁוּן שְׁבִישׁ - פְּטוּר.
28. נִפְל מִן הַגֵּג, וְהִזִּיק וּבִישׁ -

שווי כספי של אברי האדם
כאשר אדם פגע ברכוש של חברו קל יחסית לקבוע בכמה כסף עליו לפצותו כיוון שלרכוש יש בדרך כלל ערך קבוע. אולם כיצד ניתן להעריך נזק גופני? כמה שווה יד רגל או עין של אדם שנפגעו? המשנה יצרה שיטה מיוחדת לצורך פיצוי ממוני עשל נזקי גוף. לפי שיטה זו, מעריכים כמה מוכנים לשלם עבור עבד בריא וכמה שווה עבד נכה. ההפרש הוא הסכום שבו ניתן לחייב את המזיק.

29. **חַיִּיב עַל הַנֶּזֶק וּפְטוּר עַל הַבִּשְׁת.**
30. **שְׁנֵאמַר: "וְשִׁלְחָה יָדָה וְהִחֲזִיקָה בְּמַבְשָׁיו" (דברים כה, יא);**
31. **אֵינוֹ חַיִּיב עַל הַבִּשְׁת עַד שִׁיֵּהָא מִתְּפִיין.**

ביאור

1. **הַחוּבַל בְּחִבְרוֹ** – מי שפגע בגופו של אדם אחר. 2. **חַיִּיב עָלָיו מְשֹׁם חֲמִשָּׁה דָּבָרִים** – צריך לפצותו על חמשה נזקים (במידה ופגע בכולם): 3. **א. בְּנֶזֶק** – פיצוי כספי עבור חבלה בגוף. ב. **בְּצִעַר** - פיצויים עבור הכאב ועוגמת הנפש שנגרמו לנפגע מהפגיעה. ג. **בְּרַפּוּי** – פיצויים עבור הטיפול הרפואי. **בְּשִׁבְת** – אם כתוצאה מהפגיעה הנפגע נאלץ לשבת בביתו מובטל, יש לפצותו על ימי השבת. ה. **וּבְבוֹשָׁת** – אם הפגיעה הגופנית הייתה כרוכה בבושה (למשל פגיעה אסתטית) צריך הוגע לפצות את הנפגע על הבושה שנגרמה לו.

כעת עוברת המשנה לפרט כיצד מעריכים את השווי הכספי בכל אחד מחמשת הדברים:

4. **בְּנֶזֶק פִּיצָד** - מעריכים את נזקי הגוף בכסף? 5. **סָמָא אֶת עֵינוֹ** – עיוור (גרם לעיוורון), פגע בעין. 6-7. **רוֹאִין אוֹתוֹ** - את הנפגע. **כָּאֵלוֹ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בְּשׁוֹק**, **וְשָׁמִין כְּמָה הִיָּה יָפָה [לפני הפגיעה באבר]** **וְכִמָּה הוּא יָפָה [לאחר שהאבר נפגע]** – כלומר, מעריכים כמה שווה עבד עם עין וכמה שווה עבד בלי עין וההפרש הוא גובה הפיצויים שצריך הפוגע לשלם. 8. **צַעַר** – כיצד מעריכים שווי כספי של צער? 9-10. **כָּוֹא בְּשִׁפּוּד** - גרם הפוגע לנפגע כוויה בברזל לוחט. או **בְּמִסְמָר [לוחט]**, **וְאִפִּילוֹ עַל צַפְרָנוֹ, מְקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה חֲבוּרָה** - אפילו גרם לו כוויה בציפורן שאין הפגיעה מורגשת כל-כך. 11. **אוֹמְדִין כְּמָה אָדָם פּוֹצֵא בְּזֶה רוּצָה לְטַל לְהִיּוֹת מְצַטְעָר כִּדְ - מעריכים כמה כסף מוכן אדם לקבל בתמורה לכך שיעשו לו כוויה. 12. רַפּוּי** – כיצד מעריכים שווי כספי הפיצויים עבורי הריפוי? 13. **חַיִּיב לְרַפְּאוֹתוֹ** – חייב הפוגע לשלם את ההוצאות עבור רופא ותרופות עד שיחלים מהמכה. 14. **[אם] עָלוּ בּוֹ צְמָחִים** – אבעבועות. 15. **אם מַחֲמַת הַמֶּכָּה, חַיִּיב** – אם האבעבועות נגרמו כתוצאה מהמכה, חייב הפוגע לשלם את דמי הריפוי עד שיחלים מהאבעבועות. 16. **[אבל] שְׁלֵא מַחֲמַת הַמֶּכָּה, פְּטוּר** - אולם, אם האבעבועות אינן קשורות למכה פטורה הפוגע מתשלום עבור הטיפול הרפואי באבעבועות. 17. **חִיתָה וְנִסְתָּרָה, חִיתָה וְנִסְתָּרָה** - אם המכה התרפאה ושוב חזרה אפילו כמה פעמים. 18. **חַיִּיב לְרַפְּאוֹתוֹ** – עד שיחלים לחלוטין, כיוון שחזרתה של המחלה היא תוצאה של הפגיעה הראשונה. 19. **חִיתָה כָּל צַרְפָּה, אֵינוֹ חַיִּיב לְרַפְּאוֹתוֹ** – אבל אם המכה נתרפאה לגמרי אינו חייב במימון הטיפול הרפואי. 20. **שִׁבְת** – כיצד מעריכים שווי כספי של פיצויי שבת? 21. **רוֹאִין אוֹתוֹ כָּאֵלוֹ הוּא שׁוֹמֵר קִשׁוּאִין** - מניחים כאילו הנפגע היה שומר בשדה קישואים ומעריכים מהו שכרו של שומר קישואים. שכר זה הוא שווי הפיצויים שמקבל הנפגע. 22. **שֶׁכָּבַר נִתַּן לוֹ דָּמִי יָדוֹ וְדָמִי רַגְלוֹ** – פיצויי השבת נמוכים יחסים (שכר שומר קישואים) מפני שאת מרבית הפיצוי על הנזק הגופני קיבל הנפגע תמורת ידו או רגלו שנקטעו. 23. **בִּשְׁת** – כיצד מעריכים שווי כספי של פיצויי הבושת? 24. **הַלֵּל לְפִי הַמְּבִישׁ וְהַמְּתַבֵּישׁ** – פיצויים אלו אינם מוחלטים אלא בית דין מעריך את מידת חשיבותו של האדם. ככל שהאדם חשוב יותר (למשל, במעמדו החברתי) כך פיצויי הבושת גדולים יותר. 25. **הַמְּבִישׁ אֶת הָעָרוֹם** – מי שמבייש אדם ערום למשל על-ידי יריקה או סטירה וכד'. **הַמְּבִישׁ אֶת הַסּוּמָא** – העיוור אף-על-פי שאינו רואה את הבושה שנעשית לו. **וְהַמְּבִישׁ אֶת הַיָּשָׁן** - אפילו שאינו מרגיש בבושה. 26. **חַיִּיב** – המבייש בפיצויי בושת לערום, לעיוור ולישן. 27. **וְיָשָׁן שֶׁבִישׁ, פְּטוּר** – מי שבייש אדם אחר תוך כדי שינה פשוט מתשלום פיצויי בושת מפני שלא התכוון לבייש. 28. **נָפַל מִן הַגֶּגֶר, וְהִזִּיק וּבִישׁ** – אם תוך כדי נפילה מגג גרם אדם נזק וגם לבושה. 29. **חַיִּיב עַל הַנֶּזֶק וּפְטוּר עַל הַבִּשְׁת** - חייב לשלם על הנזק בלבד (מפני שאדם מועד לעולם) ופטור מתשלום על הבושה כיוון שלא התכוון לבייש. 30-31. **שְׁנֵאמַר: "וְשִׁלְחָה יָדָה וְהִחֲזִיקָה בְּמַבְשָׁיו" (דברים כה, יא); אֵינוֹ חַיִּיב עַל הַבִּשְׁת עַד שִׁיֵּהָא מִתְּפִיין** – מפסוק זה למדים שפיצויי בושה מותנים בכוונת המבייש.

שאלות

1. קראו את כל המשנה ומלאו את הטבלה הבאה:

נזק	צער	רפוי	שְׁבֵת	בְּשֵׁת
הסבירו בלשונכם את המונח	כאשר אדם פוגע באחד מאבריו של אדם אחר עליו לפצותו בכסף בשל הנזק שגרם לאבר.			
תנו דוגמא מימינו שתתאים למונח		במהלך מריבה, הוכה אדם ואושפז. בתהליך החלמתו נאלץ לרכוש תרופות יקרות (שאינן כלולות בסל הבריאות) וכן ציוד אורטופדי יקר. עלויות התרופות והציוד ימומנו על ידי הפוגע.		
כיצד מעריכים את השווי הכספי של הפיצוי	משערים כמה כסף מוכן אדם לקבל תמורת פגיעה זו.			

2. באיזה מקרה חייב הפוגע לדאוג למימון הטיפול הרפואי במחלות שנגרמו כתוצאה מהפגיעות? (שורות 14-16)
3. באיזה מקרה חייב הפוגע לממן טיפול רפואי של פציעות חוזרות ונשנות ובאילו מקרה הוא פטור? (שורות 14-19)
4. מה מיוחד בפיצויי הבושת לעומת ארבעת סוגי הפיצוי האחרים שבמשנה? (שורות 23-24)
5. מדוע לדעתכם, חיבים לשלם פיצויי בושת גם למי שבייש את הערום העיוור והישן? (שורות 25-26)

משנה ו - לכל דבר מחיר!

במשנה הקודמת ראינו כי אחד מחמשת הדברים שבהם מתחייב הפוגע בגופו של חברו הוא הבושת. המשנה הבאה דנה במקרים בהם פגיעה גופנית באדם אחר לא גרמה לנזק גופני אלא גרמה בושה ועגמת נפש לנפגע.

1. התוקע לחבירו - נותן לו סלע.
2. רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי - מנה.
3. סטרו - נותן לו מאתיים זו;
4. לאחר ידו - נותן לו ארבע מאות זו.
5. צרם באזנו,
6. תלש בשערו,
7. רקק והגיע בו רקו,
8. העביר טליתו ממנו,
9. פרע ראש האשה בשוק -
10. נותן ארבע מאות זו.

רבי עקיבא

מגדולי התנאים ומגדולי חכמי ישראל בכל הדורות שחי במאות הראשונה והשנייה לספירה. לפי המסורת, היה במוצאו בן למשפחה של גרים ולפני שהפך לתלמיד חכם, עסק ברעיית צאן. רבי עקיבא היה ממניחי היסוד לנוסח המשנה, הטביע את חותמו על הלכות רבות ועל ערכים מרכזיים במסורת היהודית ובראשם המסירות והאהבה המוחלטת לאל והחשיבות הגדולה של לימוד התורה. בין אמרותיו המפורסמות: "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל [עיקר] גדול בתורה" ו"חביב אדם שנברא בצלם [אלוהים]"

איור מלווה
תמונה מהווי בית הספר
ילד מבייש מישהו אחר
(למשל, מעיף לו את
הכובע בפני ילדים
אחרים)

11. זה הפלל: הפל לפי כבודו.
12. אמר רבי עקיבא:
13. אפילו עניים שפיי שראל,
14. רואין אותם כאלו הם בני חורין שירדו מנכסיהם,
15. שהם בני אברהם יצחק ויעקב.
16. ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק,
17. באת לפני רבי עקיבא,
18. וחיבו לתן לה ארבע מאות זו.
19. אמר לו: "רבי תן לי זמן."
20. ונתן לו זמן.
21. שמרה עומדת על פתח חצרה,
22. ושבר את הכד בפניה, ובו פאיסר שמן.
23. גלתה את ראשה, והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה.
24. העמיד עליה עדים, ובא לפני רבי עקיבא,
25. אמר לו: "רבי, לזו אני נותן ארבע מאות זו?
26. אמר לו: "לא אמרת פלום.

סלע, מנה, איסר, זו

בכל מדינה מודרנית מתוקנת קיימת שיטת מטבע רשמית ואחידה. כך למשל, במדינת ישראל קיים מטבע רשמי אחד - השקל. ואולם, בעת העתיקה לא תמיד הייתה קיימת אחידות בשיטת המטבע ולעיתים קרה שבמקום אחד השתמשו בכמה סוגים של מטבעות ממדינות שונות בו זמנית. המטבעות היו בעלי ערך משתנה אם בשל בחומר ממנו היו עשוים (נחושת, כסף זהב וכד') ואם בשל גודלם. בתקופת המשנה הייתה ארץ ישראל נתונה להשפעתן של שיטות מטבע שונות שמקורן באימפריות הרומית והפרסית. מסיבה זו השתמשו בתקופת המשנה במטבעות בעלי ערך כספי שונה. במשנה שלפנינו מוזכרים מטבעות שונים בעלי ערך שונה - סלע, מנה, איסר וזו. כדי לעשות סדר בערכי המטבע נקבעה הפרוטה ששוויה כשווי כסף במשקל 0.025 גרם, כקנה המידה להערכת כל שאר המטבעות כפי שמודגם לפניהם:

פרוטה (0.025 גרם כסף)

איסר = 8 פרוטות

פונדיון = 16 פרוטות

מעה כסף = 32 פרוטות

דינר = 192 פרוטות

שקל [בלשון המקרא - בקע] = 384 פרוטות

סלע = 768 פרוטות

דינר זהב = 4,608 פרוטות

מנה = 18,432 פרוטות

27. החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי - פטור.

28. אחרים שחבלו בו - חיבין'...

ביאור

1. התוקע לחבירו - מי שהכה באגרוף אדם אחר; ויש מפרשים מי שצעק באוזנו של אדם אחר ובייש אותו בכך. נותן לו סלע - משלם לו סלע, פיצויים על הבושה; סלע הוא ... 2. מנה - הוא מטבע יקר יותר מהסלע. 3. [אם] סטרו, נותן לו מאתים זה - מי שנתן בכף ידו סטירה לאדם אחר משלם לו מאתים זהו פיצויי בושת. 4. [אם סתר לו] לאחר ידו, נותן לו ארבע מאות זה - אם הסטירה נעשתה באמצעות אחורי כעל ידי גב היד (שהביזיון גדול יותר) משלם הפוגע לנפגע 400 זהו פיצויי בושת. 5. [אם] צרם באזנו - משך באוזן. 7. [או ש]רקק והגיע בו רקו - ירק ופגע בו הרוק. 8. [או ש] העביר טליתו ממנו - הסיר ממנו את הבגד העליון (ז'אקט) 9. [או ש]פרע ראש האשה בשוק - הסיר מעל אישה את כיסוי הראש שלה בפומבי. 10. נותן ארבע מאות זה - משלם הפוגע 400 זהו פיצויי בושת בכל אחד מארבעה מקרים אלו. 11. זה הפלל: הפל לפי כבודו - כל הסכומים הנקובים במשנה מתייחסים לפיצויי בושת של אדם מכובד ביותר. אבל לאדם שאינו מכובד ביותר משלמים לפי ראות עיני בית הדין. 12-15. אמר רבי עקיבא: אפילו עניים שבישראל, רואין אותם כאלו הם בני חורין [מיוחסים] שיגדלו מנכסיהם, שהם בני אברהם יצחק ויעקב - רבי עקיבא חולק על התנא קמא וסבור שלעניין פיצויי הבושת, כל בני ישראל שווים שכן כולם בני משפחה אחת. ואפילו אם הם במעמד נחות של עניים, יש להתייחס אליהם כאילו היו אנשים מיוחסים [בני המעמד הגבוה: מכובדים ועשירים] שהפכו לעניים.

לשם הדגמת העיקרון של רבי עקיבא מספרת המשנה את המקרה הבא:

16. ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק - שביזה אותה כשהסיר את כיסוי הראש שהיה לה במקום ציבורי. 17. באת לפני רבי עקיבא - באה לפני רבי עקיבא לתבוע לדין את המבייש ולחייבו לשלם לה פיצויי בושת. 18. וחיבו לתן לה ארבע מאות זה - רבי עקיבא חייב את הנתבע לשלם לאישה את מלוא הסכום הנקוב במשנה. 19. אמר לו - הנתבע לרבי עקיבא רבי תן לי זמן - ביקש דחיית התשלום לזמן מה. 20. ונתן לו זמן - אפשר לו רבי עקיבא לדחות את התשלום. 21-22. שמרה - המתין התובע לאישה שתבעה אותו, עד ששראה אותה... עומדת על פתח חצרה. ושראתה הפך בפניה, ובו כאיסר שמן - כאשר יצאה האישה לחצר ביתה, שבר הנתבע לפני האישה כד ובו שמן בכמות של איסר. 23. גלתה את ראשה, והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה - כיוון שהייתה אישה ענייה ופשוטה וחסה על השמן, הסירה את מטפחתה מראשה, הספיגה במטפחת את השמן מהקרקע וסחטה אותו על ראשה כדי לסוך אותו בשמן. 24. העמיד עליה עדים - הביא הנתבע שני עדים שיראו את המעשה שעשתה האישה בשמן. ובא לפני רבי עקיבא - יחד עם העדים כדי לספר לו את מה שראו. אמר לו - הנתבע לרבי עקיבא. 25. רבי, לזו אני נותן ארבע מאות זה? - האם לאישה זו, שהייתה מוכנה בשל מעט שמן לבזות את כבודה ולהסיר את מטפחתה ראוי לתת סכום כל-כך גדול? הרי בכך הוכיחה האישה שאינה מכובדת ואינה ראויה לפיצוי המקסימלי שהחוק קובע! 26. אמר לו - רבי עקיבא לנתבע. לא אמרת כלום - טענתך אינה מקובלת. 27. מפני שכשם ש[החובל בעצמו] - מי שמכה ופוצע את עצמו. אף על פי שאינו רשאי, פטור - למרות שאסור לו לחבול בעצמו, פטור מתשלום פיצויים לעצמו... 28. [אבל] אחרים שחבלו בו, חיבין - אבל אחרים שפצעו אדם זה (שהיה מוכן לפצוע את עצמו) חייבים לשלם לו פיצויים. כך גם במקרה זה: למרות שהאישה מוכנה לוותר על כבודה האישי למען דבר פטור ערך, לך אסור היה לפגוע בה!

שאלות

1. מהו גובה פיצויי הבושת לפי המשנה במקרים הבאים (שורות 10-1):

א. הסרת הג'אקט בניגוד לרצון האדם

ב. סטירה בכף היד

ג. מכת אגרוף

ד. סטירה בגב היד

ה. יריקה בפנים

ו. צעקה באוזן

2. האם גובה פיצויי הבושת המוזכרים במשנה תקף לגבי כל אדם? הסבירו (שורה 11)

3. במה חולקים רבי עקיבא (שורות 15-12) ותנא קמא (שורה 11)?

4. כיצד מנמק רבי עקיבא את דעתו לפיה, כל בני ישראל זכאים לפיצויי בושת כאילו היו מיוחסים ועשירים?
5. קראו שורות 16-28 שבמשנה והשיבו על השאלות הבאות:
- א. לשם מה מביאה המשנה את סיפור המעשה?
- ב. מה ביקש הנתבע להוכיח באמצעות שבירת כד השמן?
- ג. מדוע סירב רבי עקיבא לקבל את טענת הנתבע? מה הוא הנימוק של רבי עקיבא לדבריו?
- ד. רבי עקיבא קובע במשנה כי כל בני ישראל נחשבים מיוחסים לעניין פיצויי בושת, אפילו אם בפועל הם פשוטים ועניים. לפניכם מספר פתגמים. נסו לשער איזה מביניהם היה רבי עקיבא מאמץ ואיזה מביניהם היה דוחה:

- אין בושה גדולה יותר לאדם מחוסר אנושיותו (הרברט ספנסר)
- ויברא אלהים את-האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו (בראשית א, כז)
- כל אדם הוא יציר כפיו של עצמו (מיגל דה סרוונטס)
- אדם – האציל שבבעלי החיים. (היינריך היינה)
- האדם הוא דבר נוזל ונוח לקבל צורה – אפשר לעשות ממנו כל מה שרוצים. (פרידריך ניטשה)
- כל אדם נושא בחובו צורתו השלמה של הטבע האנושי כולו (מונטיין)
- כל אדם הוא בבחינת אוהל מיוחד אשר השכינה שרויה בתוכו (מיכה יוסף ברדיצ'בסקי)

משנה ז - זה הזמן לסלוח

עד כה, עסקנו בהיבטים המשפטיים של גרימת נזק גופני ונפשי לאדם אחר ומחויבותו של הפוגע לפצות כספית את הנפגע. ואולם, פגיעה באדם אחר נחשבת לחטא כלפי אלוהים וכלפי הנפגע. לכן, מעבר לתשלום הכספי, חייב הפוגע לבקש סליחה מהנפגע. בנוסף דנה המשנה במקרה שאדם ביקש ממישהו אחר לפגוע בגופו או ברכושו [של המבקש] או שביקש ממנו לבצע עבורו שליחות במטרה לפגוע בגופו או ברכושו של אדם אחר.

1. אָף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ,
2. אֵינוֹ נִמְחַל לוֹ עַד שְׂיִבְקֶשׁ מִמֶּנּוּ,
3. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה הֵשִׁב אֶשֶׁת [הָאִישׁ פִּי נְבִיא הוּא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעֶדְךָ וַחֲיֵה וְאִם אֵינְךָ מְשִׁיב דָּע פִּי מוֹת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל אֲשֶׁר לְךָ]" (בראשית כ, ז).
4. וּמִנֵּיִן שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַמוֹחֵל אֲכֹזְרִי ?
5. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אַבְיִמֶלֶךְ [וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתָּיו וַיִּלְדּוּ]" (שם, יז).

אברהם ואבימלך
אבימלך היה מלך מלך גרר (חלק מארץ פלישתים) שחי בימי אברהם (בראשית, פרקים כ, כא) לפי המסופר בספר בראשית (פרק כ) הגיעו אברהם ושרה אלגרה בעקבות רעב שפקד את ארץ כנען. אברהם, שפחד שאנשי גרר יהרגו אותו ויקחו את אשתו הכריז ששרה היא בעצם אחותו. שרה היפה נלקחה אל ארמון המלך אבימלך, ובעקבות זאת התגלה אלוהים לאבימלך והזהירו לבל יגע בשרה אשת אברהם.

6. הָאוֹמֵר: "סִמָּא אֶת עֵינַי, קָטַע אֶת יָדַי, שְׁבוֹר אֶת רַגְלַי" -
7. חֵיב.
8. עַל מְנַת לְפָטוֹר -
9. חֵיב.
10. "קָרַע אֶת כְּסוּתִי, שְׁבוֹר אֶת כַּדָּי" -
11. חֵיב.
12. עַל מְנַת לְפָטוֹר -
13. פָּטוֹר.
14. "עֲשֵׂה כֵן לְאִישׁ פְּלוֹנִי";
15. עַל מְנַת לְפָטוֹר -
16. חֵיב.
17. בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמִמוֹנוֹ.

אין שליח לדבר עברה
בספרות ההלכה קיימים שני כללים חשובים המשלימים זה את זה. מצד אחד "שלוחו של אדם כמותו" כלומר, אדם שמינה שליח לבצע עבורו פעולה מסויימת מעשה השליח נחשבים כאילו עשה אותם השולח בעצמו. לעומת זאת, כאשר אדם שולח מישהו אחר כדי שיבצע עבורו מעשה שהוא בגדר עבירה, אומרים ש"אין שליח לדבר עבירה". פירושו של דבר שאין השליח יכול לטעון "ביצעתי את העבירה בשליחותו של מישהו אחר ולכן אינני אשם". במקרה זה, מעשה העבירה נזקף תמיד לחובתו של מבצע העבירה.

ביאור

אָף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ – למרות שהפוגע באדם נותן לו את כספי הפיצויים על נזקי הגוף והנפש. **אֵינוֹ נִמְחַל לוֹ עַד שְׂיִבְקֶשׁ מִמֶּנּוּ [סליחה]** – הפגיעה באדם היא חטא והכפרה על החטא מותנית, בנוסף לתשלום הכספי, גם בבקשת סליחה. רק לאחר שהפוגע יבקש סליחה מהנפגע יימחל לו החטא שחטא כלפי חברו. המשנה מצטטת פסוק מהתורה שממחיש עיקרון זה: **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה, הֵשִׁב אֶשֶׁת [הָאִישׁ פִּי נְבִיא הוּא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעֶדְךָ וַחֲיֵה; וְאִם אֵינְךָ מְשִׁיב דָּע פִּי מוֹת תָּמוּת, אֶתָּה וְכָל אֲשֶׁר לְךָ]"** (בראשית כ, ז) – לפי פסוק זה למדים, כי רק לאחר שאברהם יתפלל (כלומר ימחל לאבימלך) - יסלח לו ה'. **וּמִנֵּיִן שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַמוֹחֵל אֲכֹזְרִי [ויסלח לפוגע]?** - מהיכן לומדים שהנפגע לא צריך להימנע מלסלוח לפוגע המבקש סליחה? המשנה מצטטת פסוק נוסף מפרשת אבימלך ואברהם שמוכיח שאסור לנפגע להימנע מקבלת הסליחה של הפוגע:

שְׁנֵאמֵר: "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אַבְיִמֶלֶךְ [וְאֵת אִשְׁתּוֹ וְאִמְהָתָיו =שְׁפָחוֹתָיו] וַיֵּלְדוּ" (שם, יז) – מכאן רואים שאברהם לא נמנע מלסלוח לאבימלך ואף לבקש מה' שירפא את המלך ובני ביתו.

כעת, עוברת המשנה לדון במקרה בו הפגיעה נעשית לפי בקשתו של הנפגע:
הְאוֹמֵר – מי שמבקש מאדם אחר. "**סִמָּא אֶת עֵינָי**" – "פגע בעין שלי, עשה אותי עיוור בעין".
חֵיֵב – אם שמע הפוכע לבקשת האדם ופגע בעין, ביד או ברגל, הוא חייב לשלם לנפגע את כל פיצויי הנזק הכרוכים בפגיעות אלו. [אפילו אמר לו הנפגע] **עַל מְנַת לְפָטוֹר** – פגע בי ואני פוטר אותך מתשלום הפיצויים. **חֵיֵב** – גם במקרה זה שהנפגע הצהיר במפורש שהוא מרשה לפגוע בו ומוותר על הפיצויים. [אם אמר אדם לחברו] "**קָרַע אֶת כְּסוּתִי**" – בְּגָדִי. **חֵיֵב** – המזיק לשלם עבור הבגד או הכד. [אבל אם אמר לו בעל הבגד או הכד] "**עַל מְנַת לְפָטוֹר**" – "קָרַע אֶת שְׁבוֹר אֶת כְּדִי, וְאִנִּי פוֹטֵר אוֹתְךָ מִתְּשׁוּלֵם הַנֶּזֶק". **פָּטוֹר** – המזיק מתשלום שמוותר לאדם לעשות ברכושם כרצונם. [אם אמר אדם לחברו] "**עָשָׂה כֵּן לְאִישׁ פְּלוֹנִי**" – "פגע ברכושו או בגופו של אדם אחר". [אפילו אמר לו] **עַל מְנַת לְפָטוֹר** – "עשה כך ואני פוטר אותך מתשלום הנזק, שאשלם בעצמי". **חֵיֵב** – השליח שביצע בפועל את הפגיעה או הנזק. **בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמִמּוֹנוֹ** – השליח הפוגע חייב לשלם בעצמו את הנזק לנפגע, בין שפגע בגופו של אדם אחר ובין שפגע ברכושו של אדם אחר. דין זה מבוסס על העיקרון ש"אין שליח לדבר עבירה", ולפיכך מי שמבצע את העבירה משלם עליה בעצמו.

שאלות

1. איזו חובה נוספת, מעבר לפיצוי כספי, חלה על אדם שפגע או הזיק את חברו? (שורות 1-2)
2. המשנה מצטטת שני פסוקים מתוך סיפור אברהם ואבימלך מספר בראשית. מהם שני העקרונות הנלמדים מסיפור זה? (שורות 3-5)
3. מה דינו של אדם שפגע בגופו או ברכושו של אדם לפי בקשתו של הנפגע? (שורות 6-13) באיזה מקרה יהיה הפוגע פטור?

מקרה : חייל שנשלח על ידי מפקדו לפגוע ברכוש או בגוף של מישהו אחר